

Հրատարակվում է յոթ քաղաքի, որոնք և կիրակի օրերը:
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կես տարեկանը 6 ռուբլի,
3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.:
Հոսանքին համարը 7 կոպեկ:
Համարողագրությունը ընդունվում է խմբագրատանը
և կենդանական գրականությանը:
Հասցեն՝ Тифлисе, Редакция „Ардзаганга“.
Կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang“.

ԱՐԶԱԳԱՆԳ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՆՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Խմբագրությունը բաց է ամենաշնորհ օր 10—1 ժամը
(բացի կիրակի և տոն օրերից):

Ցայտարարությունը ընդունվում է ամեն լեզուով:

Ցայտարարությունների համար վճարում են իւրա-
քանիւր բառին 2 կոպեկ:

„ԱՐԶԱԳԱՆԳԸ“ ՆԵՐԿԱՅ 1893 ԹՈՒՒՆ

„ԱՐԶԱԳԱՆԳ“

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՆՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

(ՏԵՄԵՐԱԿԱՆ ԴՈՒՐՈՒՄ)

Ներկայ 1893 թուին „ԱՐԶԱԳԱՆԳԸ“ կը հրատարակուի այժմեան
գիրքով և նոր ծրագրով: Թերթը կը տատանայ «Հիւսիսային գործակա-
նության» հետագիրները:

Արձագանքը լայն է տեղում չարաթիւ երեք տն-
գամ—չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիրակի օրերը:

„ԱՐԶԱԳԱՆԳԻ“ տարեկան գինը 10 ռուբլի է, կես տարեկանը—6
ռ., երեք ամսուանը—3 ռ. և մի ամսուանը—1 ռուբլի:

Համարողագրությունը ընդունվում է խմբագրատանը (Երևանեան
Հրատարակչի և Միջին-Փողոցի անկիւն, քաղաքային տան հանդէպ) և
ԿԵՆԴԱՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԴՈՒՐՈՒՄ:

„ԱՐԶԱԳԱՆԳԻ“ օտար քաղաքներէ գրուել ցանկացողները պէտք
է դիմեն Հետեւեալ Հասցեով՝ Тифлисе, Редакция газеты „Ардзаганг“,
իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien
„Ardzagang“.

Ցայտարարությունը ընդունվում է ամեն լեզուով:
Ցայտարարությունների համար վճարում են իւրա-
քանիւր բառին 2 կոպեկ:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ԱՐԶԱԳԱՆԳ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Մոռացուած հայեր:

ՆԵՐԿԱՅ ՏԵՄԵՐԱԿԱՆ. — Պատար-
պաստից: Պատարպասից անուանեալներն
ու խոստովանաբերը: Հայ թատրոնի 35-
ամեակ տարեդարձը: Վիճակագրութիւն
Պարսկի հայ ուսանողներին: Բազ ու ից՝
Դորպատի համալսարան և պետական լե-
զու: Եւջակի, հրատարակութիւնը: Ա-
լապիտայից: Տեղեկանք հետազոտողները:
Հայկական թատրոն: Զինագրի մոտաւոր-
ական կեանքի նկարագիրը:

ԹԵՐԹՈՒՆ. — Թիւրքի և Բազու:

ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ և ԱՐԴԱՆՈՒՄ. — Մեղ-
մար Բեքի նոր գրած սպագիր արձա-
նագրութիւնները:

ԴԱՏԱՏՈՒՄ և ԿԱՆՈՒՄ. — Յունկարի 6-ի ա-
ղէտի գործի քննութիւնը: Մի քրեական
գործ:

ՖԻՆԱՆՍՈՒՄ. — Մի Բանի խօսք իմ չի-

ՖԵԼԻԵՏՈՆ

ՄԻ ԲԱՆԻ ԽՈՍՔ ԻՄ ՅԱՆՏԱՐԱԿԱՆՈՒՄ

«Ձեռն վատահամար ձգտելի դէպի
այն շրջանները, որտեղից աւելանալ
ձայնն է հնչում: Բայց երբ... ման-
կութիւնը ամբողջ լինելով այն հիւսիս-
ներին, նրանք կրկին իմ կեանքին են
դառնում»:

(Գեղեցիկ, Փետր.)

Թող ներքին ինձ բարեկիրտ ընթեր-
ցողը, որ նրան մի քիչ ձանձուրութիւն
եմ պատճառում, պատմելով մի անցե-
լի միակողման կեանքից:

Մտաւորապէս մի քաղաքի դուր
սրանից առաջ են երևանալ դաւա-
նական ուսումնարանի (уѣздное у-
чилище) 3-րդ դաստան աշակերտ
էի:

Լուս չեմ լինում տարուայ ժամա-
նակը և ամիսը, բայց միտս է այն
անցքը, որ մտադիր եմ պատմել: Մի
որ սովորական ժամանակից առաջ իմ
դասերիցիւրից մէկը «տալ» (Մա-
միկոնը)՝ եկաւ մեզ մօտ և ինձ ա-
սաց. «Սոյոժոս գնանք Պոստ-Պետ-
րոս. մի «տուր» վարդապետ է եկել
Օտմանյուրի երկրից (Տաճկաստանից) և
պէտք է քարոզ տալ: Արեւ էսօր վաղ
գնանք ժամ, շապիկ հագնենք, որ
սեղանին մօտ կանգնենք և քարոզը
լաւ լսենք»: Բայց մեր միւս «տղէ-
քը» ուր են, հայրերի են:

— «Երեւի իմ գան», — եղաւ բարե-

շատակարանից, Զինագրի մոտաւորական
կեանքը:

ԸՆԴՈՒՄ և ԱՐԴԱՆՈՒՄ. — Նամակ
խմբագրի:
ԲԱՆԻ ԽՈՍՔ և ԿԱՆՈՒՄ:
ՏԵՐԹՈՒՆ և ԱՐԴԱՆՈՒՄ:
ՖԻՆԱՆՍՈՒՄ և ԿԱՆՈՒՄ:
ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ և ԿԱՆՈՒՄ:

ՄՈՐԱՆՈՒՄ և ԿԱՆՈՒՄ

Պարսկաստանի տիրապետութեան
տակ հայերը երկար դարեր են զրո-
նուել. այդ տիրապետութիւնը շատ
շրջաններ ունի, իւրաքանչիւրն այդ
շրջանները առանձին նշանակու-
թիւն է ունեցել մեր կեանքի համար:
Պարսկական տիրապետութեան ոչ
մի շրջանն այնքան նպաստաւոր չէ

կամիս պատահանք, — այսօր ամբողջ
քաղաքը ժամուրդ կը լինի: Իմացիւն
որ ամեն տեղ խոսում են, թէ Երե-
ւանը դեռ էսպէս քարոզիչ չէ տե-
սել:

Չնայելով, որ «տղէքը»²⁾ այդ օ-
րը բոլորեքսանը չէին ժողովուած և
երկիւղ էինք կրում մենակ ժամ դը-
նալ, բայց և այնպէս Մամիկոնը, հօ-
րեղորսու որդին (երկուսն էլ այժմ
վախճանուած են), Մամիկոնի եղ-
բայը Ալէքսանը և ես գնացինք Պո-
ստ-Պետրոսի եկեղեցին, բայց այն-
քան վաղ, որ բացի չորեքնիցս և
Վարդանից Միկոնից³⁾, որ սիրում
էր միշտ վաղ եկեղեցի գալ, ուրիշ
ժամաւորները դեռ չէին: Եկեղեցու
գաւթում մի քիչ սպասեցինք. ժա-
մաւորներն սկսեցին կամաց կամաց
ժողովուել:

Ժամը օրհնեցին. Մամիկոնը և ես
շապիկ հագանք և երբ հասաւ «Սո-
նարհնից Տէր գուհին» ըստ իմ
մանակը, երկուսն էլ մօտեցանք ու-
ղանի առաջ դրած զրքակալին:
Եկեղեցին սկսեց լցուել ժողովուողի,
այնպէս որ մի կէս ժամից լեռնոյ տա-
քութիւնից ոստիկի դժուարացաւ.
Հնչաւ թիւնը: Բոլորեքսան աչքերը
լաւաճ նայում էին «տուր» վարդա-
պետին: Բոլորեքսան սպասում էին
«չխաճ ու չտեսած» քարոզին: Ժա-
մաւորները պատկանում էին հասարա-
կութեան բոլոր դասակարգերին — կա-
լին վաճառականներ, արհեստաւոր-

եղի հայերի համար, որքան այս
վերջին շրջանը, բայց երբէք հայերի
թիւը Պարսկաստանի սահմաններում
այնքան նուազ չէ եղել, որքան այս
վերջին շրջանում:

Մեր դարու սկիզբին զրեթէ դա-
տարկեց Պարսկաստանը հայ բնա-
կիչներին, բուն վախճանաժողով-
դարձան իրանց տառապիւր հայրե-
նիքը:

Միշտ Պարսկաստանում մէկ և կէս
հայկական թիւ կայ, որոնց ժողո-
վուրդը տառապիւր վիճակի մէջ է
շնորհիւ իւր տղիտութեան:

Տղիտութեան հասցրած չարիքնե-
րը մեծ են և անդալմանի, պէտք
է ժամ առաջ նրանց լուսաւորու-
թեան ջանք հասցնել:

Պարսկաստանի թիւներից կարեւո-
րագոյնն է Մարպատական թիւը,
որի ժողովուրդն իւր հասնում է
20,000: Այդ ժողովուրդի մեծ մասը
բնակուած է իւր հայրենի երկրում և
շատ տեղ անխառն է. ահա մի հայ-
կամիս, որով այդ թիւին նշանա-
կութիւն տալիս են բարձրանում է:

Կար ժամանակ, որ ամենքը ողե-
ւորուած նպաստներ էին հասցնում
Տաճկաստանի տղէտ հայերին, կար
ժամանակ, որ իրանց հայրենիքում
բնակուած հայերի համար դպրոցներ
բանալու տեղիք բռնէր էր մեզ ամե-
նաքան, այն ժամանակ մոռացուե-
ցան պարսկահայը. միթէ դեռ եր-
կար պիտի տէր այդ մոռացութիւ-
նը:

Այն հակիրճ վիճակագրութիւնը,
որ արտատպեցինք «Արաքսից», դեղե-
ցիկ կերպով պատկերացնում է Մար-
պատականի հայերի վիճակը:

Լքուած մի ժողովուրդ կայ Պարս-
կահայքում, որին հայաժողով է իւր
սեպհական տղիտութիւնը, որ բառ-
նալու ամենայն միջոց ունինք,
միայն թէ թողնենք մեր անտարբե-
րութիւնը:

Այս լքուած ժողովուրդին պատկա-

տում են, չափաւորում և անբարոյա-
կանացնում են օտար քարոզիչներ
իմքերը:

Այս ժողովուրդին կերելու են, հա-
րատաւարում են աղաներն ու բե-
զերը, մինչդեռ տէրութիւնը նրանց
պարզեւել է հարաւոր ազատութիւ-
նը:

Մահաբաւական երկրները ազատ-
մտաւորն են Պարսկաստանը, որ իւր
հայտաւել քրիստոնեաների բոլոր գոր-
ծերը նրանց հոգեւորականութեան է
յանձնել, իսկ ինքը իբրեւ գործադրող
իշխանութիւն ամեն անգամ ձեռն
է կարկառում նրան:

Հայերի լուսաւորութեան գործին
առանձնապէս նպաստում է Միջին-
նախալ ձահը և իւր թաղաժողովու-
րը: Նախալ ձահը և իւր թաղաժողովու-
րիւնը հայերին նկատում է իբրեւ
եւրոպական լուսաւորութեան ամենա-

ընդունակ ժողովուրդը իւր երկրում
և նպաստում է հայ դպրոցին և թա-
մարին:

Այս հանգամանքներում մեծ է
հայ առաջնորդի դերը, բայց տարա-
բարոյաբար այժմ որք է և պարսկա-
հայ թիւը:

Հայ թիւմալ առաջնորդն է իւր
ժողովուրդի հովիւը, կառավարիչը.
զրկել ժողովուրդին այդպիսի մի կարե-
ւոր անձից, մահաբաւ մեղք է:

Առաջնորդը չէ կարող միայնակ
գործել, շրջապատող տղիտութիւնը
նրան խոչընդոտն է, պէտք է պարս-
կահայ լուսաւորելու դասակարգը օղ-
նական լինի նրան:

Կովկասի շահաստան քաղաքնե-
րում կան հարստացած և լուսաւո-
րուած պարսկահայեր, որոնց պարտն
է հոգալ իրանց հայրենիքի տղէտ
ժողովուրդի համար:

Արաքսականի կարեւոր թիւը շատ
դպրոցների կարել է ունի, բայց ամե-
նից աւելի մի թիւմական դպրոցի,
որը պէտք է դուրս դան պատրաս-
տուած քահանայք և ուսուցիչներ:

յանդիմանութիւն և մինչև անգամ
պախարակութիւն իրանց ներքին
մտքով ու խիտաւոր հաւատար էին
խրախուսանքի:

Ամեն հասակացող մարդ, փոքր մը-
տանկուց լեռնող, կը գար այն եղա-
կանութեան, թէ քարոզիչը պատ-
րաստ է նրա հետ ողբալու դառն
արտասուքով, նրա գարդը դարձա-
նելու և նրա ցալին ցաւակցելու:

Այն օրից շատ ժամանակ է ան-
ցել. քարոզի մանրամասնութիւնները
բաց մէկ իրիտարեական համեմա-
տութիւն չեմ կարողանում մոռանալ
մինչև այժմ: Չտար դարեր մեղմից
առաջ, ասաց քարոզիչը մօտաւորա-
պէս, կար մի հարուստ մեծատուն
մարդ: Նրա հարստութիւնը, զոյքը
և կարեւոր քանակն անթիւ և անսահ-
ման էին: Նա ի միջի այլոց ունէր
մի դեղեցիկ «պալ», որ դարձաւ
զին քանակական պտղաբեր ծա-
ռերով և ծաղկունքներով:

Մենք տեղ թաղաւորում էր լու-
թիւն և առատութիւն: Պարսկա-
հայեր, աղքատը ընդունելութիւն.
ճանապարհորդը զովացնում էր իւր
ծարաւած սիրտը համեղ պտղաբերով
և հանգստութիւն գտնում ծառերի
շուաքում: Մենք տեղ տիրում էր լու-
թիւն և առատութիւն: Այն մի մարդ
դատարի ձեռքով չէր հեռանում պար-

Պարսկահայքն աւելի մեծ ուշադրու-
թեան արժանի է. ժամանակ է և
նրանց օղնութեան ձեռք կարկառ-
ւութիւն:

ՆԵՐԿԱՅ ՏԵՄԵՐԱԿԱՆ

ՎԱՐՏԱՐԱՐՈՒՄԻՅԵՑ մեզ գրում են,
որ շնորհունակ Ստեփաննոս օտար-
ազգի արձակուած է Մայր Աթոռի
միաբանութիւնից: Մեր ստացած տե-
ղեկութիւնների համաձայն նրան են
համարում այն լուրերի և լուրաց-
ների հեղինակ, որ վերջերս լուս տե-
սան «Արձագանքում» Ս. Իշխանում
պատահած մի քանի անցքերի վերա-
բերութեամբ:

Մենք մեր սեպհը պարտականու-
թիւն ենք համարում յայտնել դա-
կանապէս ի դիտութիւն նոցա, ու
անկ է այդ իմաստը, որ ոչ միայն
շնորհունակ Ստեփաննոս օտար-
ազգի, այլ Մայր Աթոռի միաբանու-
թեան և ոչ մի անդամից որ և է
լուր կամ թղթակցութիւն ոչ ստա-
ցել ենք և ոչ հրատարակել:

Ինչպէս յայտնի է վրաստանի է. ք-
ղաքութեան վիճակում մեծ տը-
քաւ կան մատնաներն ու
խոստովանաբերը մեծ
մասամբ գրվում են վրա-
յէ դուռով: Մի քանի տարի առաջ
առաջ սինօղի օրոշման համաձայն
վրաստանի ու իմերէթի սինօղական
գրասենեակը փոխեց իւրաքանչիւր
սահմաններում մետրիկական մա-

տնաներն ու խոստովանաբերը առա-
ջ լեզուով վարելու, բայց առաջատ-
րաւորութիւն լինի այնքան սակա-
ւեղեցաւ, որ վերջերս կարգադրու-
թիւնն առաւարտի եղաւ իւրաքան-
չեւ: Վերջապէս անցաւ տարի, 21 ին
հոկտեմբերի, սինօղական գրասենե-
կը կրկին քննեց այդ գործը և որոշեց
շրջաբերականով հրամայել է. քաղ-
աքութեան բոլոր բարեկարգիչներին, որ

տեղից, ոչ ոք չէր անցնում նրա մօ-
տ' ց առաջ հիւրասիրութեան: Մե-
ծատուր տեսնում էր և միթաւ-
րում հայտը բերան փառք տալով
Արաքսին. — «Աստուած ինձ պարգեւ
է երկրի հարստութիւնը և փառքը
իւր ողբումս սրտով և առաւ ձեռ-
քով: Ես էլ պէտք է տամ կարօտեա-
լների առաւարտութիւնով և ուղիղ սը-
րտով» — այդպէս կրկնում էր նա ամեն
ժամանակ, երբ մարդիկ մատնացոյց
էին անում նրա առաւարտութեան
և ողբումս լինում վրայ:

Մենք բաւում մեծատունն իրան
բարոյաւոր էր համարում. միայն մի
անբութիւնի գարդ ունէր նա, որ դե-
մարդ էր իրիտարեական համեմա-
տութիւն չեմ կարողանում մոռանալ
մինչև այժմ: Չտար դարեր մեղմից
առաջ, ասաց քարոզիչը մօտաւորա-
պէս, կար մի հարուստ մեծատուն
մարդ: Նրա հարստութիւնը, զոյքը
և կարեւոր քանակն անթիւ և անսահ-
ման էին: Նա ի միջի այլոց ունէր
մի դեղեցիկ «պալ», որ դարձաւ
զին քանակական պտղաբեր ծա-
ռերով և ծաղկունքներով:

տեղ իրանց իշխանութեան ներքոյ
եղող եկեղեցականների վրայ պարզ-
դեն, նրանցից ստորագրութիւն առ-
նելով, որ առաջիկայ 1893 թուա-
կանից վերջերս վկայագրեն ան-
պատճառ առաւ լեզուով վարեն:

Հրամայած էր բարեկարգիչներին
խիստ հսկողութիւն ունենալ որ վե-
րջերս վկայագրութեան առաւ լեզու-
ով գրելը շարունակուի առաւ փո-
փոխութեան և ապագայում, եթէ
մինչև անգամ, հարկ լինի դուրս
համար հիկեղեցականներից ոմանց
հրաժարեցին: Ինչպէս այժմ հարո-
ղում է «Արձագագ» լրագրից, վրաս-
տանի և իմերէթի սինօղական գրասե-
նեակն արդէն շատ բարեկարգիչներից
յայտարարութիւններ է ստացել, թէ
սինօղական գրասենեակի վերջերս
շրջաբերականն անհնար է իրագործել,
նախ այն պատճառով, որ բարեկար-
գութեանց շատ քահանայներ չկե-
տեն առաւ լեզուն այնքան, որ կար-
գանան եկեղեցական վկայագրութեան
վրայեղներն փոխարէն այդ լեզուով
գրել և երկրորդ՝ այն պատճառով, որ
համաձայն սինօղի դրած օրէնքի
մետրիկական մատնաներում կայ մի
բաժին, ուր նրալիւնք երեկանց
ծնունդներ պէտք է ձեռք քաշեն,
իրանց ստորագրութեամբ հաստատե-
լով միւրտող քահանայի դրած տեղե-
կութիւնները, իսկ վրայի ծնունդներ,
որոնք առաւարտի գրել-կարգալ չկե-
տեն, չեն ցանկանում ստորագրել
մետրիկական վկայագրութեան, եթէ
տեղ իրանց հասկանալի լեզուով
գրած չեն լինի:

Ամսուայ 28-ին հայ դերասանական
մշտական խումբը մասնակցութեամբ
Տ. Տ. Մոմբաղցի, Լաստալի, պ. պ.
Վիկտոր Ֆոփախի, Լաստալի, Վ. Ա.
բաշէնի կը կատարէ Հայ Լուսաւոր 35
հայերէն պիւսթայ:

Մուտքը յատկացուելու է եկող
սեզոնի թատրոնի ֆոնդին:

Պատժած որդիքը զրկողութիւննե-
րից լեռնող նոր հասկացան, թէ ինչ
է նշանակում հայրական գուրթը և
մեծատուն գաւալ լինելը:

Մեծ որդին օտարութեան մէջ լի-
շելով իւր հօր փառքը, նրա տան
առատութիւնը և մանաւանդ «պալով»
պտուղները, գլխին տալով լաց էր
լինում և բացառաւորութեամբ: «Այն իմ հօ-
րուրը բաց տուն և դրախտի նման
այլի: Հաղար երանի քեզ, փոքր եղ-
բայր. թէ և դու էլ ինձ պէս զուրկ
ես մեր այգու բարեկարգիչ, թէ և
քեզ էլ արգելուած է վայելիլ այգու
պտուղները, բայց գոնէ աչքերդ տես-
նում է և գրանով սիրտդ հովանում»:
Իրան բարոյաւոր չէր համարում և
վրայ որդին, որ նոյնպէս զրկուած էր
հայրական շնորհից: Նա ևս իրա-
նի էր տալիս էր մեծ եղբորը.
ամբողջ օրը թափառելով այգու մէջ

Իրին
 Զգի
 Կատ
 ԺԶԿ
 Երիս
 Եբր
 Իրա
 Թեա
 Լե Ե
 Ժան
 Զուժ
 Դնակ
 Գեկ
 Եսա
 Եբր
 Զոյս
 (Բո
 ԿԼԵ
 Դաժ
 Ընդ
 ԳԳԵ
 Զոր
 Զադ
 Լեկ
 Ժիա
 Կն
 Եսա
 Բ
 Իրա
 ԺԻՖ
 Գլու
 Ժիա
 Իրա
 Բ
 Լեզ
 Եսե
 ԺԻՖ
 ԵՀԿ
 ԼԵԵ

ամեն րա
լի, թիք
աշխատ
յուս 30
վասա
պարուն
հոգում
լա
բարաբ
թամ ա
նա
լա
լոր փո
յուրա
րիւս գա
հարի շա
թում
թիք
շահ
կան, ի
մ ծխա
ներ շի
մ են ն
հաշակ
թիքի
կին, ե
կարգ
նա
համար
թում
կան, ի
մ ծխա
ներ շի
մ են ն
հաշակ
թիքի
կին, ե
կարգ
նա
համար

որին կոչում են Բագուի իզմայլով
29-րդ տարեթիվի ինչ պատճառով ճա
կատարելիս արգելված է նոցա երա
ժըշտագիտներ դառնալ։ Արդևան էլ
եթիտատարողութան ժամանակ մեղ
քեր են գործել, բայց երկուսն էլ
իրանց եռանդով և անձնություն
թեամբ ջնջել են անցյալի լիշտակը
և եթէ մէկը նոցանից այնքան ժա
մանակ Ստանիսլավի (այսպէս են կո
չում Բագուի քաղաքացիներ) ոգ
նախան է եղել, լինել կարող է ար
դենի նոցա Ստանիսլավ շքանշանի
ասպետներ դառնալ։ Թիֆլիզի լոբ
մէրերը թողնելով պաշտօնը, իրանց
յուրք դրած ունին Ստանիսլավի
(Божий) նախանիստութեան (ИРО
МАСЕЛ) վրայ, Բագուի քաղաքա
գլխները Բոջիլիզի վրայ։ Բագուի քա
ղաքային վարչությունը սիրով է
ընդունել, հիւրասիրել և ճանապարհ
զցել այն բոլոր մեծանուն ճանապար
հորդներին, որոնք արժանացան են
քաղաքի իրանց այցելութեամբ։ Թիֆ
լիզը բացեց իւր քաղաքի բերանը մի
միայն երևանի նախարարի համար,
այն էլ նոր փոխտնտեսութեան իրաւունք
ստանալու լուսով։

Բագուի Պրոտոնները որոնում են
իրանց Պրոգրեսիւսներին Թիֆլիզում,
Թիֆլիզից քաղաքում են գլորում
Պրոտոնի թաղապետութեան մէջ,
միայն թէ կարողանան ազատուել
իրանց Պրոգրեսիւսներին։

Բագուի Հարուստ է նաւթով, Թիֆ
լիզը աստիճանաորներով։ Նաւթի
ստեղծելը Բագուն, աստիճանաորը
Թիֆլիզը։ Ո՛վ աւելի երկար կ'ապրի,
աւան ինչպիսի նաւթը կարող է սպա
ռուել, իսկ աստիճանաորը։

Հայերէսով

Գ Ի Տ Ո Ւ Թ Ի Ն

Ա Ր Ո Ւ Ե Ս

ՎՍԻՒԲՍՐԻ ԲԵԼՔԻ ՆՈՐ ԳՏՈՒ ՍԵ
ՊՈԿԻՐ ԵՐԶՆՍՈՐԻՈՒԹԻՆՆԵՐԸ

Վարդեմար Բելք իրեն գլխավոր նպա
տակ դրած էր Վանայ արձանագրութեանց
նման արձանագրութիւններուն հիստա
լին վերջին սահմանը գտնել, ասոր հա
մար Կաւկաս իերանց և Նրասի դետին
մէջ եղած բարձրագուստներն ամէն կողմ
պտտելով մանր զննել։ Գանձակի նա
հանգիստ մէջ Գէօքչալ լճին արեւելեան
կողմը Կուր և Նրասի գետերուն մի
ջապալն ըրած շատ խոզարկութիւն
ներն ապարդիւն եյան։ Աւելի չափոր
թիւն ունեցաւ Նրասի գետում մէջ,
ուր Գէօքչալին հարաւային արեւելեան
ժայռոտ ավանց քով՝ Սազալու գիւղին
մօտ 12 տողով արձանագրութիւն մը
գտաւ, սակայն դժբախտութեամբ շատ
աղակալուած ըլլալուն չկրցաւ օրինակել
Ասոր տեղի նոյն լճին ավանց մօտ եղած
Այաջալուի և Օրթալուի ծանօթ արձա
նագրութիւններն օրինակել, արդէն և
դա՛ն ընդօրինակութեանց վրայ կարեւոր
ուղղութիւններ ընելով Գէօքչալին հա
րաւային եղբայր վրայ գտնուած հնու
թիւններէն հնախոյ ճանապարհորդը ե
մակարեւել որ հոն հին ժամանակները
եւ իսկին քաղաքներ եղած պիտ' որ ըլլան
և կը լուսայ որ դեռ շատ սեպագիր ար
ձանագրութիւններ գտնուին հոն՝ ըրէ՛լ
խնամով խոզարկութիւններ ըրելին
նոյն լճին հիստալին աւելի անտեղծեա
լի ավանքը դեռ քննուած չեն, կ'ըսէ,
որ կարող ըլլայ հոն տեսնուի արձանա
գրութեանց գոյութեան վրայ խօսել։ Ե
րասիի, Այեքանդապոլի, Արփալայի և
Արսի մէջ եղած բարձրագուստին վը
րայ արդիւ ալ մանր խոզարկութիւններ
ըրաւ՝ չկրցաւ արձանագրութիւն մը գրտ
նել, ասոր համար կը կարծէ որ Այեք
անդրապոլին հիստալին արեւմտեան
կողմին կը 91/2 քիլոմետր հեռու եղած
Վանքա գիւղին մօտ Ասադ բերդին
ժայռերուն վրայ փորուած արձանագրու
թիւնն ամենէն հիստալին ըլլայ։ Եւ
իւրօք, կ'ըսէ, չի կրնար հաւանական ըլ
լալ որ Արքիտիս թագաւորն, որն որ
հոն ինչպէս նաև Օրթալուի արձանա
գրութեան մէջ բերք չաղթութիւններ կը
պատմէ, աւելի վեր՝ Կուր գետին լեռնե
րէն անդին գացած ըլլայ։ Սարդարմըշ
մօտ Կարին Կարին տանող ճամբուն
վրայ գտնուած արձանագրութիւնը, որն
որ ետքէն Տիֆլիսի Կաւկասեան թանգա
րանը տարուած է և շատ աւրուած ըլ
լալուն՝ գիտութեան համար կորուսած կը
համարուէր, Բելք կրցած է ըստ մասին
կարգով և կ'ըսէ թէ նոյն Արքիտիս
թագաւորէն է, որն որ հարաւէն դէպ ի
հիստի ըրած չաղթական արշաւանաց
ճամբան մեղի կը ցուցնէ։ Արմաւիր և
Սեն Մասիսին հիստալին կողմին վրայ
եղած գետերուն մէջ գտնուած արձանա
գրութեանց վրայ նոր բան մը էլ կրցած
աւելցնել, ասոր հակառակ մեծ չափոր
թիւն ունեցած է Վանայ կուսակալու
թեան մէջ, մանաւանդ Վանայ լճին բո
ւորութեան եղած գիւղերուն և վանքերուն
մէջ, ուր առատ արձանագրութիւններ
գտած է՝ մեծաւ բաւամբ իրեն շինու
թեանց քար գործածուած։

Հնուտ հիստալին գտած արձանա
գրութիւնները Խաղալիս, Մենուսա,
Արքիտիս, Սարդարմի և Բուսաս
թագաւորներուն են, և զանոնք ժամա
նակագրութեան կարգաւ հոս կը նշանա
կենք։

Ա. Խաղալիսի արձանագրութիւնը։

1. Միփան-տաղին հիստալին կողմին
վրայ եղած Փատնոց գիւղին եկեղեցուն
մէջ սեան կտորի մը վրայ երեքտողեան
արձանագրութիւն մը։

2. Սեաստան գիւղին մէջ (որն որ
Վանայ հարաւային կողմը իբր 6 1/2 քիլո
մետր հեռու կ'ընայ) երկու արձանագրու
թիւններ՝ ա) Գրիգորեանց Սարգիսի տու
նը, և բ) Արուծիկեանց Նիկողայի տու
նը գտնուած։

Բ. Խաղալիսի եւ Մենուսայ արձանա
գրութիւն։

3. Մոխրաբերդ գիւղին մէջ, Աղթա
մար կղզուն դիմացը, Միսի Մուրատի
տան մէջ վեցտողեան կրիկն սիւնով ար
ձանագրութիւն մը։

Գ. Մենուսայ արձանագրութիւն։

4. Փատնոց եկեղեցուն մէջ երկու
արձանագրութիւն։

5. Գեղըրա գիւղին (Փատնոցէն 6 1/2
քիլոմետր վար) եկեղեցուն բակին մէջ
իննտողեան արձանագրութիւն մը։

6. Փատնոցէն իբր 32 քիլոմետր հե
ռու Արմէշ տանող ճամբուն վրայ եղած
Մեծօփայ վանոց Աստուածածին եկեղե
ցուն դրան վրայ 23 տողով արձանագրու
թիւն մը։

7. Արմէշէն իբր 9 քիլոմետր հեռու
Արմուրեբերդ եկեղեցուն մէջ երկու ար
ձանագրութիւնք, մէկը 31 տողով, միւսը
23 տողով։

8. Վանայ լճին հիստալին արեւմը
տեան կողմն եղած Գիսակ գիւղին եկե
ղեցիներուն մէջ երկու արձանագրու
թիւնք, մէկը 32 տողով, միւսը 10 տո
ղով։

9. Վանայ քով եղած Միքէ գիւղին
եկեղեցուն մէջ արձանագրութիւն մը։

10. Վանայ Գուրշուն միջկիկին մուտ
քին վրայ արձանագրութիւն մը։

11. Վանայ մէջ Մէշաճ աղան տան
մէջ սեան վրայ արձանագրութիւն մը։

12. Արտաշիլ քաղաքին մէջ չորս
արձանագրութիւններ։ ա) յորեքտողեան
Պալատ օղու Ապոտորոսմանին պատի
րին մէջ։ Բ) երեքտողեան նոյն տեղը։ Գ)
իննտողեան Արտաշիլայ ձորին մէջ, շատ
աւրուած և արդէն ձուլցնէ գիտութեան
համար կորուսած համարուած։ Դ) յորեք
տողեան վախճանեալ Թօփալին պարտի
լին մէջ։

13. Հայտնաբերեան Իշխանագոմ
գիւղին մէջ հնին Յովհաննէսին դրան
քով յորեքտողեան արձանագրութիւն մը։

14. Հայտնաբերեան մէջ Սարգի Մէշի
կերտ գիւղին մօտ ժայռի մը վրայ 14
տողով արձանագրութիւն մը, շատ ա
ւրուած բայց ընթեռնով։

15. Մոխրաբերդ և Աղթամար մօտ
Նորդիլի մէջ երկու արձանագրութիւն
16. Վանայ արեւելեան կողմն իբր 9

քիլոմետր հեռու Անձա գիւղին մէջ երեք
արձանագրութիւն։

Արարտի

17. Գիսակ գիւղին եկեղեցիներուն
մէջ երկու արձանագրութիւններ, հաւա
նականաբար Մենուսայ վերաբերեալ։

18. Միքէլէի եկեղեցուն մէջ արձա
նագրութիւն մը։

19. Հայտնաբերեան մէջ եղած Գիսակ
գիւղին եկեղեցուն բակին մէջ արձանա
գրութիւն մը։

Գ. Արքիտիսի արձանագրութիւն։

20. Սարդարմըշ արձանագրութիւնը,
որն որ հիմա Տիֆլիսի թանգարանը կը
գտնուի։

Ե. Սարդարմի Բի. (՝) արձանագրութիւն։

21. Գէօքչալ քով Արուստի գիւղին
մէջ գտնուած արձանագրութիւնը, որն որ
շատ ապակեան է, սակայն Բելք կրցած
է Սարդարմի թագաւորին անուրը կար
գալ։

Զ. Բուսասայ արձանագրութիւն։

22. Ասի նոր գտնուած արձանագրու
թեանց մէջ ամենէն կարեւորագոյնն է, Կլա
նուած է Վանէն դէպի արեւելք 24 1/2 քիլո
մետր իսկ Դոնի գիւղէն 6 1/2 քիլոմետր հե
ռու անթալի և ամալի (Վարապա) լեռան
խոտարին գոռիկներն վրայ, որուն տակը
ըտունէ վիճ մը կը բացուի։ Բելքին օ
րինակած արձանագրութիւն 33 տող է։
Սակայն սիւղերն ու վերջը կը պակսի
Գրեթէ միակ լիշտակարանէն է, որ 2500
տարին վեր կը կանգնուած տեղը մնա
ցած է թէ իւր անհարին ճանրութեան
համար և թէ կանգնուած տեղն անմեք
ձեռնի ըլլալուն պատճառաւ։ Երկու մա
սէ կը բացահայտ լիշտակարանը։ մէկ
մասը 4 տող երկայնութիւն ու լայնու
թիւն և 1 1/2 տող հաստութիւն ունեցող
գիւղեցի չկուած կարծի ժայռի կողմ
մըն է, որն որ իբրեւ պատուական կը
ճառայէ կոթողին, որուն վրայ է արձա
նագրութիւնը։ Այլ երեք տարի չառաջ
տեղացի կարծելով թէ անոր տակը մեծ
գանձ մը պահուած ըլլայ մեծ գտնարու
թեամբ ճանր կոթողը վերցուցեր և պա
տուական տեղէն քանի մը ոտք հե
ռու տարել էին, այնպէս որ հիմա եր
կու կտորները քովէ քով կը կենան,
Բելք կը կարծէ թէ այս գործողութեան
ատեն կոթողին վերին մասը կտորած և
վրէն մէջ ինքն ըլլայ, իսկ անթալի
կոթողեան պակաս վերջին մասը կոթո
ղին ետեւի կողմը գրուած ըլլայ, զոր ինք
չէր կրցած տեսնել՝ ճանր կոթողը շար
ժով շարժանքով անոնց ատենաւ։ Ասոր
քննութիւնն յանձնած է Պր. Փոլարտ
Տէվէլը՝ Վան նստող անգլիական հիւպա
տոսին։

Բելք այս իւր նոր գտած արձանագրու
թիւններէն գտա իմացած էր ուրիշ տաս
նէ աւելի մեծ ու փոքր արձանագրու
թեանց գոյութիւնը, սակայն ձեռք վրայ
հասնելով չէր կրցած անոնց տեղն երթալ
որ համարի իրեն ապահով որ թէ Գէօք
չալին երեքը, Մասիսի և Արքիտիսի
ստորոքը և Վան լճին բոլորողը ինա

մով խոզարկութիւններ ըլլալին՝ դեռ
շատ սեպագիր արձանագրութիւններ պի
տի գտնուին։ Ի վերջոյ կը խոստովանի
թէ այս իւր ըրած գիտերը միշտ մա
սամբ հաշ ժողովրդեան և գլխաւորաբար
եկեղեցականաց պարտական է, որոնք
անձնաւեւէր սիրով ժամեր և նաև օրեր
հետեւ երթալով իրեն աչն արձանագրու
թեանց առաջնորդած են, և ասոր համար
հրապարակաւ իւր շնորհակալութիւնն ա
նոնց կը յայտնէ։

Հ. Ն. Ա.
(Հ. Ն. Ա. Սարգսեան)։

ԴԱՏԱՍՏԱՆԱԿԱՆ

ՅՈՒՆԻՍԿՈՒՆ ԵՒ ԵՒՐՈՊԵՒՅԻՆ ԳՈՐԾԻ
ՔՆՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ինչպէս ընթերցողներին յայտնի է
ամսուր 22-ին նշանակուած էր Թիֆ
լիզի նահանգական ատենի քրէական
բաժնում անցնող տարուայ Սկրուտ
թեան օրը պատահած աղէտի գործի
քննութիւնը։ 11 ժամին ատենի
գահէլը լցուցաւ բազմութեամբ,
կային և շատ կանայք։ Ատենի կազ
մակերպութիւնը հետեւեալն էր. նա
խագահ էր նախագահի օգնական
Ի. Բուրճարտ, անդամներն էին Ի. Ի.
Պաշտպանի և Ե. Վ. Չմեմուի։ Այս
գործում մեղադրուած էին 1) Կոստան
գիւն Սրբաւանցի քահանայն, որ
1891 թուականի դեկտեմբեր ամսին,
Թիֆլիզի Հայոց Կոնսիստորիայի հետ
պայման կապելով ու կապալաւ, վեր
առնելով Վանքի բակից Մագաթեան
կողին տանող ժամանակաւոր փայ
տեայ կամրջի կառուցումն, նա իւր
եւ պատասխանատու կապալաւու
շահագործական նպատակով և աւելի
մեծ օգուտ ստանալու համար, այլ
բաժնի շինութեան մէջ շնորհիւ
23-ին 31/2 ժամին նահանգական
գաւառանը լայնացնելու իր վիճակը, ու
րով անմեղ ճանաչեց Տէր. Կոստանգիւն
քահանայ Սրբաւանցիին և հիւսի
սին իրականացնելու։ Այս վիճակը դատա
րանի գահէն լցած լցած բազմութիւնը
մեծ համակրութեամբ ընդունեց։

Հետեւեալ համարի թողնելով այս
գործի մասին մանրամասն հաշիւը,
շատապէս ենթադրուի, որ ամսուր
23-ին 31/2 ժամին նահանգական
գաւառանը լայնացնելու իր վիճակը, ու
րով անմեղ ճանաչեց Տէր. Կոստանգիւն
քահանայ Սրբաւանցիին և հիւսի
սին իրականացնելու։ Այս վիճակը դատա
րանի գահէն լցած լցած բազմութիւնը
մեծ համակրութեամբ ընդունեց։

մանակ եկեղեցական դասը վերադառ
նում էր Յորդանանից մայր եկեղե
ցին, ժողովուրդը խանութեաւ կամրջի
վրայ, ըն ոմի մասը 6 սաթէն տա
րածութեամբ քանդուեցաւ, և 2) մե
ղադրուած էին նոյն Սրբաւանցի քա
հանան և Սղեքանդապոլի գաւա
ռի համարու գիւղի բնակիչ Մնացա
կան Միլեքովը, որ Հայոց Յորդանանի
համար կամուրջ շինելու, առաջին
իրեն կապալ առաւ և երկրորդը իրեն
կամրջի կառուցանող և հիւսի շին
ութեան վրայ, աշխարհ տանդա
ռութիւնը արին և շնորհեցան ճար
տարակաւական շատ կանոնները,
հակառակ օրէնքի և ՚ի վրաս հա
նդակութեան, որով և կամրջի մի
մասը 6 սաթէն տարածութեամբ
երբ եկեղեցական դասն անցաւ և
ժողովուրդը մեծ բազմութեամբ հե
տեւեց նրան, քանդուեցաւ և 33
հոգու խեղդուեցան պատճառ դար
ձաւ։

Այս գործի համար հարկուած
էին 18 վկայ և չորս քրէական
Սրբաւանցիները Տէր. Կոստանգիւն
Սրբաւանցիին պաշտպանում էր եր
դուեալ հաւատարմատար պ. Ա. Օթո
չինը, իսկ հիւսի Մնացական Մի
լեքեանին երդ. հաւատար. պ. Ս. Միլե
քովը և առանց այլ վկայի, բայց մե
ղադրուողները պաշտպանները իշխու
կալին ներկայութիւնն անհրաժեշտ
համարեցին. ուստի և ատենադ չար
գիւղի այս պահանջը իտաճիցի գործը
մինչև լուծելու 23-ը, առաւօտեան
10 ժամը իսկ վկայ Գոյանովին են
թարկեց 25 ու տուգանքի և առա
ջիկայ նիստին նրան աստիճանու
թեան միջոցով բերել կարգադրեց։

Հետեւեալ համարի թողնելով այս
գործի մասին մանրամասն հաշիւը,
շատապէս ենթադրուի, որ ամսուր
23-ին 31/2 ժամին նահանգական
գաւառանը լայնացնելու իր վիճակը, ու
րով անմեղ ճանաչեց Տէր. Կոստանգիւն
քահանայ Սրբաւանցիին և հիւսի
սին իրականացնելու։ Այս վիճակը դատա
րանի գահէն լցած լցած բազմութիւնը
մեծ համակրութեամբ ընդունեց։

նրի չափ ընդարձակ չէ, և հարցա
քննութիւնները շատ աւելի թիւթ
են, իրեն անցնելու և Տանկատանի
Կարնոյ և Վանայ կուսակցութեանց մէջ
հաղորդական երկուսն ուղեւորութիւն
մը ըրած են։ Երբ 5000 քիլոմետր մեծաւ մա
սամբ ձիով և հետեւալ տարուայ ապրիլ
ամսին մէջ Բելքին մարդասիրական ըն
կերութեան տեղեկութիւնն ստանձնել էր
այս ուղեւորութեան ատեն գտած դեռ
անձնաթիւ 31 սեպագիր արձանագրու
թեանց վրայ։ Այս տեղեկութիւններէն
քաղելով հետեւեալներն հոս կ'ամփոփու
նք։

Վարդեմար Բելք իրեն գլխավոր նպա
տակ դրած էր Վանայ արձանագրութեանց
նման արձանագրութիւններուն հիստա
լին վերջին սահմանը գտնել, ասոր հա
մար Կաւկաս իերանց և Նրասի գետին
մէջ եղած բարձրագուստներն ամէն կողմ
պտտելով մանր զննել։ Գանձակի նա
հանգիստ մէջ Գէօքչալ լճին արեւելեան
կողմը Կուր և Նրասի գետերուն մի
ջապալն ըրած շատ խոզարկութիւն
ներն ապարդիւն եյան։ Աւելի չափոր
թիւն ունեցաւ Նրասի գետում մէջ,
ուր Գէօքչալին հարաւային արեւելեան
ժայռոտ ավանց քով՝ Սազալու գիւղին
մօտ 12 տողով արձանագրութիւն մը
գտաւ, սակայն դժբախտութեամբ շատ
աղակալուած ըլլալուն չկրցաւ օրինակել
Ասոր տեղի նոյն լճին ավանց մօտ եղած
Այաջալուի և Օրթալուի ծանօթ արձա
նագրութիւններն օրինակել, արդէն և
դա՛ն ընդօրինակութեանց վրայ կարեւոր
ուղղութիւններ ընելով Գէօքչալին հա
րաւային եղբայր վրայ գտնուած հնու
թիւններէն հնախոյ ճանապարհորդը ե
մակարեւել որ հոն հին ժամանակները
եւ իսկին քաղաքներ եղած պիտ' որ ըլլան
և կը լուսայ որ դեռ շատ սեպագիր ար
ձանագրութիւններ գտնուին հոն՝ ըրէ՛լ
խնամով խոզարկութիւններ ըրելին
նոյն լճին հիստալին աւելի անտեղծեա
լի ավանքը դեռ քննուած չեն, կ'ըսէ,
որ կարող ըլլայ հոն տեսնուի արձանա
գրութեանց գոյութեան վրայ խօսել։ Ե
րասիի, Այեքանդապոլի, Արփալայի և
Արսի մէջ եղած բարձրագուստին վը
րայ արդիւ ալ մանր խոզարկութիւններ
ըրաւ՝ չկրցաւ արձանագրութիւն մը գրտ
նել, ասոր համար կը կարծէ որ Այեք
անդրապոլին հիստալին արեւմտեան
կողմին կը 91/2 քիլոմետր հեռու եղած
Վանքա գիւղին մօտ Ասադ բերդին
ժայռերուն վրայ փորուած արձանագրու
թիւնն ամենէն հիստալին ըլլայ։ Եւ
իւրօք, կ'ըսէ, չի կրնար հաւանական ըլ
լալ որ Արքիտիս թագաւորն, որն որ
հոն ինչպէս նաև Օրթալուի արձանա
գրութեան մէջ բերք չաղթութիւններ կը
պատմէ, աւելի վեր՝ Կուր գետին լեռնե
րէն անդին գացած ըլլայ։ Սարդարմըշ
մօտ Կարին Կարին տանող ճամբուն
վրայ գտնուած արձանագրութիւնը, որն
որ ետքէն Տիֆլիսի Կաւկասեան թանգա
րանը տարուած է և շատ աւրուած ըլ
լալուն՝ գիտութեան համար կորուսած կը
համարուէր, Բելք կրցած է ըստ մասին
կարգով և կ'ըսէ թէ նոյն Արքիտիս
թագաւորէն է, որն որ հարաւէն դէպ ի
հիստի ըրած չաղթական արշաւանաց
ճամբան մեղի կը ցուցնէ։ Արմաւիր և
Սեն Մասիսին հիստալին կողմին վրայ
եղած գետերուն մէջ գտնուած արձանա
գրութեանց վրայ նոր բան մը էլ կրցած
աւելցնել, ասոր հակառակ մեծ չափոր
թիւն ունեցած է Վանայ կուսակալու
թեան մէջ, մանաւանդ Վանայ լճին բո
ւորութեան եղած գիւղերուն և վանքերուն
մէջ, ուր առատ արձանագրութիւններ
գտած է՝ մեծաւ բաւամբ իրեն շինու
թեանց քար գործածուած։

Հնուտ հիստալին գտած արձանա
գրութիւնները Խաղալիս, Մենուսա,
Արքիտիս, Սարդարմի և Բուսաս
թագաւորներուն են, և զանոնք ժամա
նակագրութեան կարգաւ հոս կը նշանա
կենք։

Ա. Խաղալիսի արձանագրութիւնը։

1. Միփան-տաղին հիստալին կողմին
վրայ եղած Փատնոց գիւղին եկեղեցուն
մէջ սեան կտորի մը վրայ երեքտողեան
արձանագրութիւն մը։

2. Սեաստան գիւղին մէջ (որն որ
Վանայ հարաւային կողմը իբր 6 1/2 քիլո
մետր հեռու կ'ընայ) երկու արձանագրու
թիւններ՝ ա) Գրիգորեանց Սարգիսի տու
նը, և բ) Արուծիկեանց Նիկողայի տու
նը գտնուած։

Բ. Խաղալիսի եւ Մենուսայ արձանա
գրութիւն։

3. Մոխրաբերդ գիւղին մէջ, Աղթա
մար կղզուն դիմացը, Միսի Մուրատի
տան մէջ վեցտողեան կրիկն սիւնով ար
ձանագրութիւն մը։

Գ. Մենուսայ արձանագրութիւն։

4. Փատնոց եկեղեցուն մէջ երկու
արձանագրութիւն։

5. Գեղըրա գիւղին (Փատնոցէն 6 1/2
քիլոմետր վար) եկեղեցուն բակին մէջ
իննտողեան արձանագրութիւն մը։

6. Փատնոցէն իբր 32 քիլոմետր հե
ռու Արմէշ տանող ճամբուն վրայ եղած
Մեծօփայ վանոց Աստուածածին եկեղե
ցուն դրան վրայ 23 տողով արձանագրու
թիւն մը։

7. Արմէշէն իբր 9 քիլոմետր հեռու
Արմուրեբերդ եկեղեցուն մ

(9)